

ідеали, які відображаються в правових нормах та правилах поведінки в суспільстві. Правові цінності, у свою чергу, визначають ідеали та принципи, які підтримують дієздатність правової системи. Вони включають у себе принципи справедливості, рівності, гуманізму, демократії та інші.

Основною метою теоретично-правового аналізу цінностей права та правових цінностей є забезпечення розвитку правової системи, її адаптації до змін в суспільстві та встановлення взаємозв'язку між правом та соціальними цінностями. Важливо розуміти, що цінності права та правові цінності не є статичними та можуть змінюватися в часі, відображаючи зміни в суспільних цінностях та ідеологіях.

Отже, теоретично-правові аспекти цінностей права та правових цінностей є важливим елементом правової системи та мають визначальний вплив на її розвиток та функціонування.

Список використаних джерел

1. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції монографія [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, в. В.Дудченко та ін.; за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2012. 492 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3325/Oborotov_Grani_Jurisp_300_1%2b1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 10 травня 2023 року)
2. Антошкіна В. К. Ознаки та особливості права, які зумовлюють необхідність тлумачення. Підприємництво, господарство і право. 2020. №4. С. 233-239.
3. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. ЗВО. Тернопіль: ЗУНУ, 2020, 524 с.
4. Цвік М. В., Петришин О. В. Загальна теорія держави і права: підручник. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Право, 2019. 584 с.

Лівандовський В.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*

Науковий керівник:

*д.і.н., професор кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Грубінко А. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ ГЕТЬМАНЩИНИ

Постанова проблеми. Механізм держави — цілісна ієрархічна

система державних органів, що здійснюють державну владу, а також установ, підприємств, за допомогою яких виконуються завдання і функції держави. Всі ці елементи відіграють значну роль у створенні та підтримці держави і в залежності від того, як сучасне суспільство його сприйме буде визначати подальший розвиток та майбутнє держави. Тому також потрібно засвоювати знання, що мають відношення до устрою держави в її історичному контексті, аби отримати нове бачення і розширити кругозір.

Мета. В чому полягає особливість організації виконавчої, судової та законодавчої гілок влади. Пізнати адміністративний, економічно-соціальний, судовий, правовий устрій держави.

Виклад матеріалу. Протягом усього періоду існування (1649–1764 рр.) Козацько-гетьманської держави вона лишила після себе велику культурну та історичну спадщину. За своїм устроєм Гетьманщина була закладена на основі демократичних засад та принципів, які вона перейняла від Запорізької Січі. Через певну особливість розвитку всі гілки влади були об'єднані з військовою системою та набули певної дисципліни і суворості. Особливості її розвитку є об'єктом для багатьох дискусій та наукових досліджень.

Почнемо із адміністративної система її організація та управління є одним із найважливіших елементів механізму держави. Всі повноваження розділялись між певними особами та органами. Головою держави є Гетьман в руках якого зосереджувались повноваження здійснювати виконавчу, судову та законодавчу владу. Певний період мав право назначати і знімати з посад. Також він володіє всіма землями держави та міг наділяти нею за заслуги. Разом із Генеральною радою він запроваджував законодавчі Акти та укази. У його повноваженнях було закріплені функції головнокомандувача військами на період війни. Владні повноваження та права кожного Гетьмана залежала від його політичного авторитету, бо саме він визначав рівень тиску який здійснювали зовнішні вороги і визначає умови договорів, що Гетьман був зобов'язаним укласти. Свої повноваження він виконував за допомогою Генерального уряду в цьому йому допомагала старшина та ряд уповноважених осіб таких, як генеральний суддя, генеральний писар, генеральний суддя, генеральний хорунжий, генеральний осавул, генеральний підскарбій, генеральний бунчужний. Після Гетьмана йшла Генеральна (військова) рада, яка складалась з членів знатного козацтва, старшин, духовенства, міських чиновників. Орган здійснював виконавчу судову та законодавчу владу мав унікальне право обирати нового гетьмана і був утворенням, яке діяло на протигагу владі гетьмана і в той же час допомагати йому в вирішенні певних питань. З часом всі повноваження цього органу перейшли Раді генеральних старшин і його роль зовсім зникла. Рада генеральних старшин- це орган, що перейняв повноваження генеральної ради і функціонував на постійній основі. Складалися з двох палат: верхня палата – колегія генеральної старшини була постійною

установою, нижня – старшинські з'їзди, що скликалися двічі на рік. Здебільшого вони вирішували питання внутрішньої політики: розпоряджались фінансами, організовували військове постачання, розглядали судові справи, за відсутності гетьмана колегіальне очолювали державу. Саме управління територією здійснювалось через адміністративні одиниці полки та сотні. Управління полком виконував полковник, він займався управлінням фінансами, розглядав судові справи керував військами, окрім нього також були посади осавула, хорунжого, писаря. Сотні підпорядковувались полковнику і керувались сотниками особливістю цієї системи полягало в тому, що на відміну від інших держав де полкова система була відомою то сотена це більш роздіблена форма управління, що давала змогу ретельніше та ефективніше керувати територіями, які були поділеними між ними. Вся адміністративна система Гетьманщини для того часу була достатньо організованою, звісно були деякі недоліки. Наприклад недостатній рівень лояльності старшини до гетьмана, що є явною ознакою неорганізованості в внутрішніх політичних питаннях всіх її суб'єктів і призводить до втрачання контролю над сферами впливу в державі. Такий устрій управління тривав певний час до поки його не відмінила, чи не замінила Московське царство на прикладі першої та другої малоросійських колегій, які очолювались певною кількістю осіб де з однієї сторони виступали російські, а з другої українські чиновники і таким чином розділяли повноваження.

Гетьманщина була аграрною країною. Після початку війни між Річчю Посполитою та Гетьманщиною все майно польської шляхти стало власністю держави разом з маєтностями і землями. За відомостями після визвольної війни приблизно 80-90% селян володіли землею та мали право її вільно передавати у спадок, дарувати, продавати, купувати. Особисто вільні селяни мали сплачувати казні податок у вигляді грошового чиншу. Щодо старшинської системи землеволодіння то вона була подібною до бенефіціарної системи, вони могли отримати землі завдяки займанщині, купівлі чи отримати за державну службу. Б. Хмельницький розглядав ідею спадкового землеволодіння дечим схожим на феодалізм, але через настрої, які ходили серед звичайних людей цю думку ніхто б не сприйняв. Подібний хід обставин привів до того, що весь земельний фонд перейшов у власність старшин і на 30 роки XVIII ст. вже понад 35% оброблюваних земель Гетьманщини були приватною власністю старшини. Такий хід обставин не зичив ніякого прогресу в розвитку економіки так як всі її суб'єкти прагнуть збільшити кількість своїх володінь а не покращити якість їхнього обробітку. Одним із великих землевласників було духовенство під своїм були чисельні землі, які вона отримувала через пожертви та заповіт купівлю. З часом через їх збільшення уряд був змушений обмежити їхні можливості, але за ними ще зберігалось право на винокуріння і торгівлю горілкою в своїх маєтках. Церква домоглася права на безплатне володіння частиною громадських

земель у вигляді дарувань. Общини виділяли священикам подвір'я, поля, сіножаті для ведення господарства. В писемних джерелах існують певні згадки спроби карбування власної монети в Україні в XVII столітті, що могло бути передумовою для формування більш розвиненої зовнішньої та внутрішньої економіки її стабілізація та утворення банківської системи.

У козацько-гетьманській державі протягом 110 років її існування діяла громіздка і розгалужена судова система, яку можна розділити на три групи: державні (козацькі) суди; станові суди; спеціальні суди.

Структура державних судів поділялася на центральні та місцеві судові установи. До центральних судових органів Гетьманщини належали: Суд гетьмана (або гетьманського правління) – найвища інстанція, рішення якої оскарженню не підлягало; Генеральна військова канцелярія розглядала колегіально (гетьман з генеральною старшиною) апеляції з важливих карних та цивільних справ і збиралася тільки при потребі; Генеральний військовий суд вважався вищим судом у державі, його очолювали два генеральні судді і на засідання залучалися генеральні старшини – розглядав переважно земельні спори та цивільні тяжби, а також апеляції у карних справах. Місцеві козацькі суди склалися з суду сільського отамана (незначні карні та цивільні справи козаків і селян), сотенних судів (сотник, писар, підсудки та городовий отаман) та полкових судів (полковник, полкові суддя, старшина, писар, значкові товариші).

До групи станових судів належали міські суди для міщан, які поділялися на магістратські (магдебурзькі) і ратушні (міські), де суд здійснювала міська адміністрація – бурмістр, вїт, райці, лавники, писар та представники козацької старшини. Для селян існували сільський суд вїта і домініальні (панські) суди. Для духовенства і мирян у церковних та родинно-шлюбних справах діяли духовні, або церковні, суди – протопопів, єпархіальні, єпископські і суд Київської митрополичої консисторії.

До групи спеціальних судів належали цехові, ярмаркові, митні, мирові, третейські, совісні та національні (єврейські, грецькі). Вони розглядали суто специфічні, групові чи корпоративні спори і діяли на засадах загального судочинства.

Судовий процес був однаковий, явний, безпосередній та усний. Процесуальні сторони називалися чолобитник (позивач) і позваний (відповідач). Всі правоздатні виступали у суді індивідуально. Пан представляв підлеглих, чоловік – дружину, неповнолітніх і хворих – батьки або опікуни. Патрони, куратори і повірені виконували роль адвокатів, слідчі (інстигатор, вижі, возні) – роль прокурорів. Процес починався скаргою (позовом) у письмовій формі до суду. Далі велося досудове слідство і здійснювався суд – розправа. Вона мала в основному обвинувачувально-змагальний характер, але у тяжких кримінальних справах застосовувалося інквізиційне слідство. Доказова процедура передбачала виступи свідків, присягу, надання особистих

свідчень, речових доказів, результатів огляду місця злочину, трупу, зняття побоїв, допити на муках. Вирок виносився більшістю голосів, усно, а потім записувався в актовій книзі суду. Оскаржити рішення можна було на протязі 10 днів після винесення рішення. Вирок виконував кат або возьний.

Всі ці процеси в середині самої держави не обходились без джерел права і з цього постає питання яким чином урегулювати суспільні питання, якщо держава не має досвіду в цьому. У такій ситуації не тільки для Гетьманщини но і для будь-якої країни є найкращим виходом перейняти його в інших держав. Своєрідним джерелом права для козаків були Литовські статuti в яких були чітко розписані всі уложення, вони лише потребували деяких поправок. З цієї ситуації особливість полягало в тому, що статuti були створені на основі Руської Правди і за своєю концепцією максимально підходили для козацької держави. Також використовували звичаєве право, церковні статuti та акти гетьмана.

Висновки. Гетьманщина – нова держава, яка виникла не через закономірні процеси її натурального історичного розвитку проходячи певні етапи, а через формування людської свідомості на основі демократичних засад. Потенціал та результати яких вона могла досягнути були б надзвичайними, якби не зовнішні та внутрішні проблеми. Проаналізувати особливості державного механізму можна з упевненістю сказати, що Гетьманщина мала досить розвинену систему враховуючи факт того, що вони не мали достатньо часу, щоб удосконалити систему через постійні війни.

Список використаних джерел

1. Суспільний і державний лад Гетьманщини у др. пол. XVII ст. - XVIII ст. веб-сайт. URL:<https://studies.in.ua/idpy/4011-susplniy-derzhavniy-lad-getmanschini-u-dr-pol-xvii-st-hv-st.html> (дата звернення: 29.09.2022)
2. Економіка Гетьманщини. веб-сайт. URL: <http://surl.li/dongx> (дата звернення: 29.09.2022)
3. Судова система та судовий процес гетьманщини. веб-сайт. URL: <http://surl.li/dongx> (дата звернення: 29.09.2022)
4. Становлення українського права за доби Гетьманщини. веб-сайт. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/> (дата звернення: 29.09.2022)